

## שיעור כללי

העמדת דין שאינו הגון – מקורות הדין ונפק'מ

נעסוק היום בסוגיית העמדת דיין שאינו הגון במקורה בתורה ובנפק"מ העולות מן הלימודים. נראה את דברי הרמב"ם את הקושי בדבריו וכמה ביאורים שנאמרו בזה בדברי רבותינו האחרונים.

## סוגייתנו

- ראה דברי הגמ' ז': 'אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה בישראל' עד 'רב כי הוי אתי לבי דינא'.
- וראה פסוקי התורה בתחילת פרשת שופטים
- וראה פסק הרמב"ם בענין בהלכות סנהדרין פרק ג' הלכה ח' וראה בסף משנה מה שהקשה בדבר.

## ביאור דברי הרמב"ם בכמה אופנים

- וראה תומים סימן ח' במה שכתב לתרץ דעת הרמב"ם.
- ולהבין דבריו היטב יש לראות את הסוגיה בעבודה זרה שם.
- וראה תרגום המיוחס ליונתן על הפסוק 'לא תקים לך מצבה'.
- וראה ב"ח חושן משפט סימן ח' שם.
- וראה מהרי"ק סימן קיז'. [וראה המדרש שציון המהרי"ק] וראה עוד מה שכתב ב'דרישה' בענין זה.
- וראה ברכי יוסף להחיד"א חושן משפט סימן ח' דין א'.
- וראה מה שכתב בספר נר מצוה ביישוב דברי הרמב"ם.
- ולהבין ענין מקרא נדרש לפניו ולאחריו ראה גמ' ראש השנה ט:
- וראה העמק דבר לנצי"ב. וראה ספר פנים יפות לבעל ההפלאה.

## ענין דין אמת לאמיתו

- ראה גמ' סנהדרין ז. 'אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל הדן'.
- וראה גמ' שבת י. ותוס' שם
- וראה טור חו"מ סימן א' ובית יוסף שם ודרישה שם ס"ק ב'.

דברים פרק טז, יח-כב

(יח) שפטים ושקרים נתנו לה בכל שגוריו אשר ה' אלהיה נתן לה לשבטקיה ושפטו את העם משפט צדק: (יט) לא תטה משפט לא תכיר פנים ולא תקח שחד כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים: (כ) צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלהיה נתן לך: (כא) לא תטע לה אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיה אשר תעשה לך: ס (כב) ולא תקים לה מצבה אשר שגא ה' אלהיה: ס (א) לא תזבח לה' אלהיה שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת ה' אלהיה הוא: ס

רמב"ם הלכות סנהדרין פרק ג

כל סנהדרין או מלך או ראש גולה שהעמידו להן לישראל דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וראוי להיות דיין, אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה, שנאמר לא תכירו פנים במשפט, מפי השמועה למדו שזה מדבר כנגד הממונה להושיב דיינין, אמרו חכמים שמא תאמר איש פלוני נאה אושיבנו דיין, איש פלוני גבור אושיבנו דיין, איש פלוני קרובי אושיבנו דיין, איש פלוני יודע בכל לשון אושיבנו דיין, נמצא מזכה את החייב ומחייב את הזכאי לא מפני שהוא רשע אלא מפני שאינו יודע, לכך נאמר לא תכירו פנים במשפט, ועוד אמרו כל המעמיד לישראל דיין שאינו הגון כאילו הקים מצבה שנאמר ולא תקים לך מצבה אשר שנה ה' אלהיך, ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטע אשירה שנאמר לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך, וכן אמרו חכמים לא תעשון אתי אלהי כסף אלוה הבא בשביל כסף וזהב זה הדיין שמינוהו מפני עשרו בלבד.

## בסוף משנה הלכות סנהדרין פרק ג הלכה ח

ועוד אמרו כל המעמיד לישראל דיין שאינו הגון וכו' עד בלבד. פ"ק דסנהדרין שם. ומ"ש שהוא כאילו הקים מצבה. צ"ע היכא מיייתי ליה והרב מהר"י קולון האריך הרבה בשורש קי"ז לבקש מנוח לכף רגלו אמאי דריש לה רבינו מלא תקים לך מצבה ובפרק קמא דסנהדרין מיייתי לה מלא תטע לך אשרה ורואה אני דבריו טובים ונכוחים אילו היה דרכו של רבינו לדרוש הפסוקים מדעתו ולהניח הדרשה המפורשת בגמ' ומכיון שאין דרכו כן נ"ל דבשום דוכתא דריש לה מלא תקים לך מצבה:

## תומים סימן ח

עובר בלא תעשה. הטור (ס"א) העתיק לשון הרמב"ם (פ"ג מסנהדרין ה"ח) עובר על לא תקים לך מצבה, והקשה מהרי"ק (שורש קיז) והכס"מ (שם) למה לא העתיק הפסוק הנזכר בגמרא (סנהדרין ז ב) לא תטע לך אשרה. ונראה דאמרין בגמרא דעבודה זרה דף נ"ב (ע"א) דר"ע ס"ל ע"ז של ישראל אינה אסורה עד שתעבד שנאמר (דברים כז טו) ושם בסתר עד שיעשה לה דברים שבסתר, ור' ישמעאל דס"ל אסורה מיד מוקי ליה דטעון גניזה, ור"ע גניזה מנ"ל דכתיב (שם טז כא) לא תטע לך אשרה אצל מזבח וכו' מה מזבח טעון גניזה אף ע"ז טעון גניזה, ואידך ההוא אצטריך למעמיד דיין שאינו הגון כו', ע"ש. והרמב"ם פסק בהלכות ע"ז (פ"ז ה"ד) כר"ע דע"ז של ישראל אינה אסורה עד שתעבד, ואם כן אצטריך ושם בסתר לכך, והך קרא דלא תטע אשרה אצטריך גניזה ואין כאן לימוד על המעמיד דיין בלתי הגון, כי בהך נחלקו ר"י ור"ע כמבואר בגמ', ולכך הוצרך הרמב"ם להעתיק דרש דספרי דיליף ליה מפסוק לא תקים לך מצבה ופשוט.

## תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף נא - נב.

דתניא: אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים - בכלים שנשתמשו בהן לעבודת כוכבים הכתוב מדבר; יכול עשאוהו ולא גמרוהו, גמרוהו ולא הביאום, הביאום ולא נשתמשו בהן, יכול יהו אסורים? ת"ל: אשר עבדו שם הגוים, שאין אסורין עד שיעבדו, מכאן אמרו: עבודת כוכבים של עובד כוכבים אינה אסורה עד שתיעבד, ושל ישראל - אסורה מיד, דברי ר' ישמעאל; ר"ע אומר, חילוף הדברים: עבודת כוכבים של עובד כוכבים אסורה מיד, ושל ישראל - עד שתיעבד... ור"ע, עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאסורה מיד מנא ליה? אמר עולא, אמר קרא: פסילי אלהיהם תשרפון באש, משפסלו נעשה אלוה. ואידך? ההוא מיבעי ליה לכדתני רב יוסף, דתני רב יוסף: מנין לעובד כוכבים שפוסל אלוהו? שנאמר: פסילי אלהיהם תשרפון באש. ואידך? נפקא ליה מדשמואל; דשמואל רמי, כתיב: לא תחמוד כסף וזהב עליהם, וכתיב: ולקחת לך, הא כיצד? פסלו לאלוה - לא תחמוד, פסלו מאלוה - ולקחת לך. ור"ע, אשכחן עבודת כוכבים של עובד כוכבים דאסורה מיד, דישאל עד שתעבד מנלן? אמר רב יהודה, אמר קרא: ושם בסתר, עד שיעשה לה דברים שבסתר. ואידך? ההוא מיבעי ליה לכדברי יצחק, דא"ר יצחק: מנין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה? שנאמר: ושם בסתר. ואידך? נפקא ליה מדבר חסדא אמר רב, דאמר רב חסדא אמר רב: מנין לעבודת כוכבים של ישראל שטעונה גניזה? שנאמר: לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח, מה מזבח טעון גניזה, אף אשרה טעונה גניזה. ואידך? ההוא מיבעי ליה לכד"ל, דאמר ר"ל: כל המעמיד דיין שאינו הגון - כאילו נטע אשרה בישראל, שנאמר: שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, וסמך ליה: לא תטע לך אשרה כל עץ. אמר רב אשי: ובמקום תלמידי חכמים - כאילו נטעו אצל מזבח, שנאמר: אצל מזבח.

## תרגום המיוחס ליונתן - תורה דברים פרק טו

(כא) הִיכָמָא דְלִיתִּיכוֹן רְשָׁאִין לְמַנְצוֹב אֲשִׁירְתָּא לְסִטְר מִדְּבָחָא דִּי הִיכָדִין לִיתִּיכוֹן רְשָׁאִין לְמַזְוֹגָא בְּדִינָא גְבָרָא טַפְּשָׁא עִם דִּינִיָּא חֲפִימִיָּא לְמִלְפָּא לְכוֹן יֵת דְּתַעֲבָדוֹן לְכוֹן: (כב) וְהִיכָמָא דְלִיתִּיכוֹן רְשָׁאִין לְמַקְמָא קָמָא הִיכָדִין לִיתִּיכוֹן רְשָׁאִין לְמַנְאָה לְפִרְנָסָא גְבָרָא זִידָנָא דְרַחֲקִיָּה יֵי אֱלֹהִיכוֹן:

## ב"ח חושן משפט סימן ח

אין למנות דיין שאינו הגון וכו'. האי שאינו הגון אין פירושו שאין בו יראת שמים שהרי זה הלשון לקחו רבינו מדברי הרמב"ם בפ"ג מהל' סנהדרין והוא ז"ל כתב בסוף דבריו לא מפני שהוא רשע וכו' ועוד דכבר כתב זה בפ"א מהלכות מלכים (ה"ז) וכל מי שאין בו יראת שמים אף על פי שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המינויין שבישראל [עכ"ל] כל שכן שאין למנותו דיין אלא הכא פירושו קא מפרש שאינו הגון דהיינו שאינו חכם בחכמת התורה ומשום הכי אינו ראוי להיות דיין מפני שמזכה את החייב ומחייב את הזכאי והכי מוכח להדיא מלשון רבינו והכי איתא בספרי הביאו הסמ"ג בלאוין קצ"ד וז"ל לא תכירו פנים במשפט אזהרה זו לממונה להושיב דיינים שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור איש פלוני קרובי אושיבו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינין נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה הכתוב על מי שמינהו כאלו הכיר פנים בדין. ומשמע לי מלשון זה דכל שהוא בקי בדינים אינו עובר בלא תעשה ואף על פי שיש גדול ממנו בעיר ומינהו לזה בשביל שהוא קרובו וכן נוהגים בכל המקומות אף על פי שאינו משנת חסידים וגם על הרוב ממנים קרובים אף על פי שאינם בקיאים בדינים ודא עקא מביאה צעקה...

ואמרו חכמים כל הממנה דיין שאינו הגון כאלו מקים מצבה כו'. כ"כ הרמב"ם לשם ור"ל דכשם שהמצבה אסורה בכל מקום כך הוא דיין שאינו הגון דאסור למנותו בכל מקום אפילו בעיר שאין נמצאים לשם חכמים בקיאים בדינים ועוברים בלא תעשה כאילו הקים מצבה ובמקום תלמידי חכמים נוסף עוד עונש כאילו נטע אשרה אצל מזבח דהתלמידי חכמים מכפרים ומגינין על הדור כשם שהמזבח מכפר ומגיין על ישראל ואשרה אינה אסורה אלא אצל המזבח כמו שכתב הרמב"ם בפ"ו מהלכות ע"ז (ה"ט) והסמ"ג לאוין מ"א מ"ד (ט ע"ד) ורבינו קיצר בלשונו שכתב בסתם כאילו נטע אשרה דהיה לו לומר כאילו נטע אשרה אצל מזבח אלא שנמשך אחר לשון הרמב"ם שכן כתב ונסמך על שסיים בלשונו שנאמר לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך דפירוש כל עץ הוא הדיין דכתיב (דברים כ יט) כי האדם עץ השדה ואמרו רז"ל (תענית ז א) זהו התלמיד ואצל מזבח היינו התלמידי חכמים דמכפרים ומגינין כמזבח. ויש לתמוה דבגמרא פרק קמא דסנהדרין ובעבודה זרה פרק רבי ישמעאל גר' אמר ר' שמעון בן לקיש כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נטע אשרה בישראל שנאמר שופטים ושוטרים וגו' וסמך ליה לא תטע לך אשרה אמר רב אשי ובמקום תלמידי חכמים כאילו נטעו אצל המזבח שנאמר אצל מזבח וכ"כ הרי"ף (ב) והרא"ש (סי' י) פרק קמא דסנהדרין ואפשר דהרמב"ם היתה לו גירסא אחרת בגמרא או מצא כן בספרי ורבינו נ"ל כך עיקר משום דלגירסתינו קשיא היאך קאמר דבמקום שאינן תלמידי חכמים כאילו נטע אשרה והלא אשרה אינה אסורה אלא במקום מזבח אבל אי גרסינן כאילו הקים מצבה נחא.

## שו"ת מהרי"ק סימן קיז

נראה לע"ד דסבירא ליה לרבי' משה דהני תרי קראי דלא תטע וגומר ולא תקי' וגומר תרווייהו מידרש לענין העמדת דיין שאינו הגון וכן קרא דלא תזבח לה' אלקיך שור ושה אשר יהיה בו מום וגומר דבתר קרא דלא תקים וגומר' דבמשנה תורה מודו כ"ע דרשי' סמוכין כדאיתא בריש יבמות (דף ד) ועוד דהני סמוכין מוכחי טובא .. דהפסיק בפרשה סנהדרין כדי לכתוב שלשה פסוקים הללו לא תטע ולא תקים ולא תזבח על כן נראה לו לרבינו משה למדרשינהו כולהו לענין מינוי הדיונים וקרא דלא תטע מזהירין שלא להעמיד דיין שאין הגון מפני רשעו כגון שהוא מקבל שוחד ורודף שלמונים ואפילו חכם טובא כדואג ואחיתופל דהיינו דאפקיה בלשון אשרה שהוא צומח לאשמועינן דאע"ג דאית ביה צורך להצמיח דעות ולחשוב מחשבות בבאור ההלכה אפילו הכי אכן מזהירין שלא להעמיד דיין פן יטע משפט או יקח שוחד כיון שאינו הגון ולא ירא אלקים וקרא דלא תקים וגו' מזהירנו שלא להעמיד דיין דלא גמיר דומיא דאבן דומם דמית' בפ"ק דסנהדרין (דף ז') גבי ההיא דבי נשיאה דאוקמי דיינא דלא גמור ודריש עליה מתורגמניה דר"ל הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן דומם.... וכן סמיכות דקרא דלא תזבח נראה לע"ד דסבירא ליה לרבינו משה דאתא לאשמועינן שאם עבר הממנה כגון ראש גולה ובית דין ומינה דיין שאינו הגון מאיזה צד שיהיה או מצד רשע או מצד חוסר דיעה דאין בהמנאתו כלום ולא מצי למידן דיני קנסות בחוצה לארץ ולא לכופ אדם בעל כרחו כדן מי שנוטל רשות מבית דין או מראש גולה והיינו שכתב רבינו משה בסוף פרק רביעי דהלכות סנהדרין' ז"ל **מי שאינו ראוי לדון מפני שאין יודע או מפני שאין הגון שעבר ראש הגולה ונתן לו רשות או שטעו ב"ד ונתנו לו רשות אין הרשות מועלת לו כלום עד שיהיה ראוי שהמקדיש בעל מום למזבח אין קדושה חלה עליו עכ"ל:**

...וסעד גדול מצאתי במדרש רבי תנחומ' ז"ל אמר רבי אחא בא וראה שש מעלות היו לכסא של שלמה דכתיב שש מעלות ובפרשה זו כתיב ששה דברי' לא תטה משפט ולא תכיר פנים לא תקח שוחד לא תטע לך. לא תקי' לך לא תזבח היה הכרוז אומר לפני כסא שלמה כיון שעלה מעלה ראשונה היה הכרוז לא תטה מעלה שניה לא תכיר פנים שלישית היה הכרוז לא תקח שוחד וכן כולם עכ"ל.

## חבוק פרק ב, יח-כ

מָה הוֹעִיל פֶּסֶל כִּי פָסְלוּ יִצְרוּ מִסֵּכָה וּמוֹרָה שֶׁקָּרָב כִּי בָטַח יִצְרָו עָלָיו לַעֲשׂוֹת אֱלִילִים אֱלִמִּים: ס (יט) **הוּא אֹמֵר לַעֲשׂוֹת הַקִּיצָה עוֹרֵי לְאָבָן דּוֹמָם הוּא יוֹרָה הֵנָּה הוּא תְּפִישׁ זָהָב וְכֶסֶף וְכָל רוּחַ אֵין בְּקֶרְבּוֹ: (כ) וְהָיִכָּל קִדְּשׁוּ הֵם מִפְּנֵי כָּל הָאָרֶץ: פ**

## דברים רבה (וילנא) פרשת שופטים פרשה ה

ד"א שופטים ושופטים א"ר אחא בוא וראה שש מעלות היה לכסא של שלמה מנין שנא' (מלכים א' י) שש מעלות לכסא ובפרשה זו כתובים ששה דברים בלא תעשה ואלו הן לא תטה משפט ולא תכיר פנים ולא תקח שוחד לא תטע לך אשרה ולא תקים לך מצבה ולא תזבח לה' אלהיך שור ושה הרי ששה והיה הכרוז עומד לפני כסאו של שלמה כיון שהיה עולה מעלה הראשונה היה כורז לא תטה משפט מעלה השנייה היה כורז לא תכיר פנים שלישית היה כורז לא תקח שוחד רביעית לא תטע לך אשרה חמישית לא תקים לך מצבה ששית לא תזבח לה' אלהיך.

## דרישה חושן משפט סימן ח

ולפי זה צריכין לומר דמה שכתוב לא תזבח לה' אלקיך שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע גם כן נדרש על מחשבות זרות ערמות ותרמית שלא תעלה על דעת הדיינים כי בשעה שהן יושבין בדין יהא דומה בעיניהם כאלו הם עוסקים בעבודת ה' יתברך בהקרבת הקרבן ובסימן א' (ס"ב) כתב רבינו שהדין נחשב יותר מכל הקרבנות מדכתיב (משלי כא ג) נבחר לה' מזבח ושייך לומר לא תזבח להקריב שום בעל מום ודבר רע דכמו שהתלמיד חכם והדיין מכונים בשם מזבח וכמו שדרשו רז"ל מאצל מזבח כן הדין שהוא דין מכונה בשם זבח ומחשבה פסולה פוסלת בדין כמו בזבח ועל דרך שכתב ב"י בסימן א' (שם) על מ"ש כל הדין דין אמת לאמתו דאפילו אם הוא לאמתו אם הדין מחשבתו לפסוק כן לאהבת התובע אינו לאמתו עיין שם: ובזה אתי שפיר גירסת הרמב"ם ורבינו שדרשו שתי המקראות לא תטע לך אשרה ולא תקים מצבה לענין זה וכולו קרא דלא תטע לך אשרה לחד דרשה לחד אתא וכיון דדברים הללו ודאי מקובלים היו בידיהם משום הכי הגיהו הרמב"ם ורבינו נוסחאות הגמרות על פי המדרש הזה:

## ברכי יוסף חושן משפט סימן ח

דין א. שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה וכו'. לשון הרמב"ם פ"ג דסנהדרין (ה"ח). ואף על גב דהאי לישנא דאינו הגון בעלמא פירושו שאינו הגון במעשיו, כמ"ש רש"י בתעניות גבי ש"ץ דף י"ו ע"ב, שאינו הגון רשע שהקב"ה שונא אותו. ע"ש. וכ"כ הטור בא"ח סימן נ"ג. וכן מוכח מדברי הרמב"ם סוף פ"ד דסנהדרין ופכ"ד דין ב'. ע"ש. הכא פירוש שאינו הגון שכתבו הרמב"ם ומרן היינו שאינו יודע, וכדמסיימי וכתבו ואינו חכם בחכמת התורה, וכונתם דיין שאינו הגון שאינו חכם וכו', וכדמשמע מדבריהם אח"כ. וכן פירש דברי הרמב"ם מהרי" קולון שרש קי"ז. וכן משמע מדברי הר"ש בן הרשב"ץ בתשובה סימן תקל"ג.

חזה היות למחרשד"ם בתשובה י"ד סימן קס"א, גבי דיין דסנו שומענינה, שהביא דברי הרמב"ם הנד' וכתב וז"ל, ומאי שאינו הגון ואינו חכם, אלא ודאי היינו שאינו הגון ששמועותיו רעות, או אפילו שיהיה כלו מחמדים וכו', דאי לא תימא הכי, לישנא יתירה הוא, דהיה די שיאמר דיין שאינו חכם.

עכ"ל. וק"ק דכל לשון הרמב"ם מוכח דלא איירי אלא בשאינו חכם. ומה שהכריח דאלת"ה לישנא יתירה הוא, אפשר לומר דמשום דאמור רבנן דיין שאינו הגון, בענין זה נקט הרמב"ם האי לישנא הבא, להורות דמה שאמרו בתלמוד דיין שאינו הגון פירושו שאינו חכם. ותו ק"ק דהו"ל להרב להביא מ"ש הרמב"ם פ"א דמלכים (ה"ז) וכל מי שאין בו יראת שמים אעפ"י שחכמתו מרובה אין ממנין אותו למינוי מן המינויים שבישראל.

## ספר נר מצבה על ספר המצוות להרמב"ם

**אבר** בלחמ' נ"ל דמחנך בחנך פ' שופטים שיפטים ושופרים חתן לך אחר ר"א ששה כסאות לנולך שלמה כנגד ששה לאוין כו' כנגד לא חכיר פנים וכנגד לא חטע לך אשר וכנגד לא חקיס לך מלכה עיי"ש הרי חזין דהמדרש יליף דסן לא חטע לך וכן לאו דלא חקיס קאי על מינוי דיינים שאינם הגונים עיי"ש. וא"כ לכאורה קשה אף אם נאמר דהלאו דלא חקיס לך מלכה קאי שלא בחקיס ח"מ וכלאו דלא חטע אשר קאי בחקיס ח"מ בכ"ז יקשה אמאי נא"ר מדרש ר"ל דיליף מרווייהו מקרא דלא חטע לך אשרים מדרשין לא חטע לך אשרים אלל שופטים ושיפטים חתן קאי שלא בחקיס ח"מ. ומדמין ב"ז לא חטע אשרים אלל מוצא קאי בחקיס ח"מ. אמנם י"ל דדרש ר"ל כנ"ל קאי רק למ"ד מקרא נדרש לפניו ולאחריו ומשום דרשין לא חטע אשרים מדרשין לשופטים שלפניו ואם הוא אלל ח"מ מדרשין לאחריו אלל מוצא. משא"כ מואן דלא דריש לפניו ולאחריו לא יענין השחי הדרכות וא"כ נוכל לומר דקמ"ר טו"ר מקרא נדרש לאחריו וא"כ לא ידעין מהדרש דלא חטע לך רק אלל ח"מ אבל שלא בחקיס ח"מ לא ידעין לכך יליף מקרא דלא חקיס לך מלכה וא"כ י"ל דגם הר"מ ע"כ כן בקודש כנ"ל דמקרא נדרש רק לאחריו [ועיי' ח"ס' ג'ינו (דף ל"ה ע"א) קלאו כלל]

עמוד מס 376 נר מצבה ואלק, מנחם יוסף בן עזריאל הכהן הודפס עיי' תכנת אוצר החכמה

## חכמה:

**ומה** שכתב רבינו שלא בחקיס ח"מ הוא מקרא דלא חקיס מלכה ובחקיס ח"מ מקרא לא חטע אשרים נראה להנחות עפ"י דרשת הספרי לא חקיס לך מלכה ולא חטע לך אשרים ק"ו מה מלכה שהיתה להיבדל לפני האבות שנואה היא לפני הבנים אשרים שהיתה שנואה לפני האבות אינו דין שיהי' שנואה לפני הבנים ומוכח ספרי זה הרבה פעמים ברש"י על החזקוני וברמב"ן בחמיקי חומש חזין דמלכה היתה בכלל היחיד ונאסרה אח"כ ואשרה מעולם לא היתה בכלל היחיד. והנה ב"כ מלווין ע"ז מלות ומד מהם דיינים ומפרש הר"מ בפ"ט נומלכים היינו שהמה מלווין להשיב דיינים לדון להם השש מלות עיי"ש ועיי"ש בשרש הששי בזה בארובה. והנה אלל ב"כ לא נחנה חזרה. ומלות שלהם הוא מלות שכלית ע"כ לא הי' להם מהלוצך רק שהדיין יהי' חכם בשאר החכמות היי"ד בלימוסיות ותיקון וישוב המדינה. משא"כ חכם בחכמה החזרה אין מהלוצך לדיין של ב"כ שידע אחרי אשר להם לא נחנה החזרה. ורק עם בני ישראל בהנחילנו החזרה הקדושה אז נלעונו בלאו דלא חכירו פנים במשפט שאין אנו רשאים לקבל דיין היודע רק בשאר החכמות לבד כ"א לריך לידע דיני חוה"ק דוקא כמ"ס הר"מ כאן בלאו זה. וא"כ דיין שהוא חכם בשאר החכמות ולא בחכמת החזרה הוא דמי למלכה כמו שהמלכה היתה אהובה לפני האבות ושנואה אח"כ להבנים כמו כן דיין כזה הי' אהוב לפני האבות היינו קודם מ"מ שלא הי' מן הלוצך לדיין של ב"כ רק שיהא חכם בשאר החכמות לבד אבל משנחנה חזרה נעשה שנאוי לפני הבנים דבעינן שיהא חכם בחכמת החזרה. אמנם גם לדיין של ב"כ אם הי' שני חכמים ואחד הי' חכם ביותר מהשני הלא הדבר נותן כי גם הב"כ לא היו יכולין לעשות דיין כ"א החכם היותר גדול מחברו. וא"כ החכם הקטן מחברו הוא דמי ממש לאשרה כמו שאשרה לא הי' היחיד מעולם אף להאבות כן גם החכם הקטן מחברו לא הי' לו היחיד להיות דיין אף לבני נח הואיל וא"כ חכם גדול ועדיף מיני'. וא"כ דברי הר"מ שמחיס ומואירים דהלא הר"מ שם בפ"ג מסנהדרין קאי על דיין שהוא חכם בשאר החכמות ולא בחכמת החזרה וע"ז מביא הלאו דלא חכירו פנים במשפט כמ"ס הר"מ כאן מהספרי ומשום מביא אח"כ עוד אמרו כל המעמיד דיין שאינו הגון כאלו חקיס מלכה משום דקאי על דיין שהוא חכם בשאר החכמות ולא בחכמת החזרה א"כ הוא דמי ממש למלכה. אמנם אם הוא אלל ח"מ א"כ הח"מ הוא יותר במעלה מהדיין אשר הוא רק חכם בשאר החכמות ולא בחכמת החזרה. א"כ דיין כזה כיון שיש לפניו חכם יותר גדול לא הי' לו היחיד מעולם אף לב"כ כמ"ס ומשום מסיים ואם הוא אלל ח"מ כאלו נטע אשרה דזה דמי ממש לאשרה וכנ"ל. וא"כ י"ל דהא דיליף ר"ל מלא חטע אשרים היינו שאינו הגון אף במעלות אחרות ולא הי' חכם אף בשאר החכמות א"כ הוא דמי ממש לאשרה כי איש כזה לא הי' לו היחיד מעולם. משא"כ הר"מ הלא קאי על דיין שהוא חכם בשאר החכמות א"כ דמי למלכה. א"כ איש גם המד"ר דחשיב לאו דלא חקיס מלכה ולא דאשרה דחרי ענינים נינהו אשרה קאי על שאינו

### תלמוד בבלי ראש השנה ט:

תנו רבנן: יובל היא, אף על פי שלא שמטו, אף על פי שלא תקעו. יכול אף על פי שלא שלחו - תלמוד לומר היא, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: יובל היא, אף על פי שלא שמטו, אף על פי שלא שלחו. יכול אף על פי שלא תקעו - תלמוד לומר היא. וכי מאחר שמקרא אחד מרבה ומקרא אחד ממעיט, מפני מה אני אומר יובל היא אף על פי שלא שלחו ואין יובל אלא אם כן תקעו? לפי שאפשר לעולם בלא שילוח עבדים ואי אפשר לעולם בלא תקיעת שופר. דבר אחר: זו מסורה לבית דין, וזו אינה מסורה לבית דין. - מאי דבר אחר? - וכי תימא: אי אפשר דליכא חד בסוף העולם דלא משלח, זו - מסורה לבית דין, וזו - אינה מסורה לבית דין. בשלמא לרבי יוסי - כדקאמר טעמיה, אלא לרבי יהודה מאי טעמא? אמר קרא וקראתם דרור בארץ, וקסבר: מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו. דכולי עלמא דרור לשון חירות, מאי משמע? - דתניא: אין דרור אלא לשון חירות. אמר רבי יהודה מה לשון דרור - כמדיר בי דירא, ומוביל סחורה בכל מדינה. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: זו דברי רבי יהודה ורבי יוסי, אבל חכמים אומרים: שלשתן מעכבות בו. קסבר: מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ולאחריו.

### הרחב דבר דברים פרק טז

עוד יש לשום לב על סמיכות אזהרה לפרשת דינין, ובמדרש איי שגם בכסא שלמה המלך היו כתובין שלש אזהרות הכתובין כאן על מעלות לכסא משפט, ולפי הנראה אינם ענין למשפט, אבל חז"ל בסנהדרין ד"ז ב' למדו מכאן כל המעמיד דיין עם הארץ כאלו העמיד אשרה, ואצל תלמיד חכם הוא כאלו נטע אשרה אצל מזבח, והרמב"ם בהל' סנהדרין פ"ג ה"ח הוסיף דבר וכי ועוד אמרו כל המעמיד בישראל דיין שאינו הגון כאלו הקים מצבה כו', ובמקום ת"ח כאלו נטע אשרה, ומסתמא כך היה לפניו נוס' בגמרא, וביארנו בשאלות הנוספות לפי משפטים ע"פ דברי גאון ז"ל דיש נ"מ לדין, דבמקום שאין ת"ח אין אסור להעמיד דיין ע"ה אם אין לפניו דיין על פי התורה, ואם אי אפשר להשיג אזי אפי' ערכאות שבסוריא שדנים עפ"י דעת בני אדם כשר, וא"כ הרי זה כמו דין מצבה שפעם היא כשרה, היינו בימי האבות שהיתה אהובה, פעם היא אסורה היינו משעה שנהייתה שנואה כמש"כ במקרא הסמוך בהע"ד, משא"כ במקום שיש ת"ח אלא שהוא אינו דיין ע"פ איזו סיבה, אסור להעמיד דיין ע"ה, אפי' א"א להשיג דיין ע"פ התורה, והרי זה כמו איסור אשרה לע"ז דלעולם אסור להעמיד, וע"ע מש"כ בפי' יתרו במקרא ואתה תחזה, ולפי זה נסמכו יפה שתי אזהרות הללו לכאן, וגם לשון המקרא שאנו עומדים בו מתפרש יפה, דאסור להעמיד אשרה כל עץ אצל מזבח וגו', והיינו דיין ע"ה אצל ת"ח דהוי כאשרה:

### פנים יפות דברים פרק טז

ונראה הא דמדמה הכתוב דיין שאינו הגון לנוטע אשרה, כי אחז"ל [סנהדרין ח א] כי המשפט לאלהים שמטריח לבוראו להוציא מזה וליתן לזה, וכן הוא בנוטע לשם אשרה שמטריח את בוראו לגדל אשרה, כענין שאמרו [ע"ז נד ב] שמטריחים את בוראם לצור צורת ממזרים, כי גידול נטוע האסורים הוא טורח עליו, ומ"ש אצל המזבח מפני שמקום ישיבת ב"ד הוא מקום ישיבת השכינה, ובגמרא אמרו [סנהדרין ז ב] במקום שיש ת"ח נראה דבתחלה מיירי במקום שאין ת"ח גמור, ומצוה להושיב דיינים הגונים שביניהם שידעו לדון, ואמר ובמקום שת"ח דהיינו אפילו הגונים, במקום שיש ת"ח אין להניח ת"ח ולעשות דיינים אחרים, ונראה לפי משמעות רש"י אשרה היינו ע"ז וחייב עליה משעת נטיעה בכל מקום, ואח"כ אמר והדר כתיב כל עץ אצל מזבח, היינו שלא לנטוע שום עץ אצל מזבח, והדמיון לזה אפילו במקום שאין ת"ח לא ימנה דיין שאינו הגון שדומה לאשרה, שאסור בכל מקום, ומקום שיש ת"ח ומושיב אחרים אפילו הגונים הוא דומה לנטוע כל עץ אצל המזבח:

### בית יוסף חושן משפט סימן ח

גרסין בפרק תולין (שבת קלט.) שבר השם מטה רשעים שבת מושלים (ישעיה יד ה) אמר מר זוטרא אלו תלמידי חכמים שמלמדים הלכות צבור לדייני בור. ופירש רש"י שהבטחת אותם תלמידי חכמים מעמידין דייני בור לדון את כל הבא והרבה דינים שאין נמליכין בהם ומטין אותם.

### תלמוד בבלי מסכת שבת דף י עמוד א

רב חסדא ורבה בר רב הונא הוו יתבי בדינא כולי יומא, הוה קא חליש לבייהו. תנא להו רב חייא בר רב מדפתי: ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב, וכי תעלה על דעתך שמשה יושב ודן כל היום כלו? תורתו מתי נעשית? אלא לומר לך כל דיין שדן דין אמת לאמיתו אפילו שעה אחת - מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית. כתיב הכא ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב, וכתיב התם ויהי ערב ויהי בקר יום אחד.

### תוספות מסכת שבת דף י עמוד א

דין אמת לאמיתו - לאפוקי דין מרומה.



### טור חושן משפט הלכות דיינים סימן א

זהו כוונת רבותינו ז"ל באמרם כל הדין דין אמת לאמתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית כי הקדוש ברוך הוא ברא העולם להיות קיים והרשעים שגזלן וחומסין מחריבין אותו במעשיהם וכמו שמצינו בדור המבול שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל דכתיב כי מלאה הארץ חמס וכתוב בתורה הנני משחיתם את הארץ נמצא שהדין המשבר זרועות רמות הרשעים ולוקח מידם טרף ומחזירו לבעלים מקיים העולם וגורם להשלים רצון הבורא יתברך שמו שבראו להיות קיים והרי כאילו נעשה שותף להקב"ה בבריאה.

### בית יוסף חושן משפט סימן א

וזוהו כוונת רבותינו ז"ל באמרם כל הדין דין אמת לאמתו וכו'. בפרק קמא דשבת (י). וכתבו התוספות דין אמת לאמתו לאפוקי דין מרומה עכ"ל. ונראה דבתיבת אמת הוי סגי להאי ומאי לאמתו וי"ל דאע"פ שידון הדיין דין אמת אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי או שנאתו לחייב לא הוי לאמתו:

### דרישה חושן משפט סימן א

ועוד היה נ"ל לפרש שכוונתם במ"ש דין אמת לאמתו ר"ל שדין לפי המקום והזמן בענין שיהא לאמתו ולאפוקי שלא יפסוק תמיד דין תורה ממש כי לפעמים שצריך הדיין לפסוק לפני משורת הדין לפי הזמן והענין. וכשאנו עושה כן אף שהוא דין אמת אינו לאמתו. ועל דרך שאמרו חז"ל (ב"מ ל ב) לא נחרבה ירושלים אלא שהעמידו דיניהן על דין תורה ולא לפני משורת הדין.

### תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף כג עמוד א

כשזה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד - שניהן בוררין להן עוד אחד. מאי שנא דעבדי הכי? - אמרי במערבא משמיה דרבי זירא: מתוך שזה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד, ושניהן בוררין להן עוד אחד - יצא הדין לאמיתו.

### ספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן תיח

מאי קראה ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר ושר הצבא למלך יואב. ואחיתופל זה יועץ יהוידע בן בניהו זו סנהדרין וכן הוא אומר ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמם (אדם) כרתי ופלתי כרתי שכורתי דבריהם פלתי שמופלאים בדבריהם (שדנין דין אמת במעשיהם) ואביתר אלו אורים ותומים ואחרי כן שר הצבא למלך יואב. כך הגירסא בערוך. וכן הפסוק בדברי הימים. ופי' הכי אחיתופל זה יועץ יהוידע בן בניהו הוא ממונה על סנהדרין שנ' באביו ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי כרתי סנהדרין שכורתי דבריהם פלתי שמופלאים בדבריהם. שדנין דין אמת לאמיתו. ואביתר אלו אורים ותומים וכו'. וכן עיקר. וללשון הקונטרס אין נוח.

### משלי פרק כא, ג

עֲשֵׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט נִבְחַר לָהּ מִזֶּבֶחַ.

### דברים פרק כג, י

כִּי תֵצֵא מִחֻנָּה עַל אִיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע

### תלמוד בבלי מסכת כתובות דף מו עמוד א

אזהרה למוציא שם רע מנלן? ר' אלעזר אמר: מלא תלך רכיל, רבי נתן אומר: מונשמרת מכל דבר רע.

### תלמוד בבלי מסכת מגילה דף כט עמוד א

דרש בר קפרא: מאי דכתיב למה תרצדון הרים גבננים, יצתה בת קול ואמרה להם: למה תרצו דין עם סיני? כולכם בעלי מומים אתם אצל סיני. כתיב הכא גבננים וכתוב התם או גבן או דק, אמר רב אשי: שמע מינה האי מאן דיהיר - בעל מום הוא.